

Làm thế nào để dung hòa giữa nhu cầu phát triển thủy điện với bảo vệ môi sinh và an ninh lương thực, đó là bài toán ngày càng nan giải đối với các quốc gia lưu vực sông Mekong.

Mặt dòng sông Mê Kông ở khu vực Tam Giác Vàng (biên giới Thái Lan, Lào và Miền Đông).

Đây còn là nguồn gốc gây mâu thuẫn ngày càng gay gắt giữa các nước trong khu vực, đặc biệt là giữa Lào và hai nước Campuchia, Việt Nam, nhất là vì đối với Việt Nam, tác động của những đập như Xayaburi lên dòng sông Cửu Long sẽ rất nghiêm trọng.

Trong hội nghị lần thứ 18 của Ủy hội Sông Mekong (MRC) tổ chức vào ngày 7-8/12/2011 tại Siem Reap, Hội đồng Bộ trưởng bốn nước Campuchia, Lào, Thái Lan và Việt Nam đã quyết định hoãn việc xây dựng đập Xayaburi. Thế nhưng, chính phủ Lào có vẻ như vẫn quyết tâm theo đuổi dự án này tới cùng và sẽ tiếp tục vận động.

Nhóm Nghiên cứu Văn hóa Đông Nai Cửu Long tại Úc, tuy là một tổ chức có mục đích biên khảo và văn hoá và ít chú trọng quan tâm đến sự phát triển bền vững của vùng châu thổ sông Cửu Long. Trùng hợp những nguy cơ tiềm tàng của các dự án đập thủy điện trên sông Mekong, nhóm này đang vận động với các tổ chức quốc tế và giới chính trị của những quốc gia tài trợ Ủy hội Sông Mekong để kêu gọi hủy bỏ dự án Xayaburi.

Tiến sĩ Huỳnh Long Vân của Nhóm Nghiên cứu Văn hóa Đông Nai Cửu Long vừa hoàn tất một bài nghiên cứu tựa đề : “Tác động của đập thủy điện Xayaburi và chuỗi các đập bậc thang xây trên dòng chính sông Mekong: Sự phân chia vùng hạ lưu và châu thổ ĐBCLVN”.

Tác động của đập thủy điện hạ lưu Mekong lên dòng sông Chảy xuống Long

Tác Giả: Thanh Pháng-Reuters
Thứ Hai, 06 Tháng 2 Năm 2012 13:01

Trên địa phương vùng RFI hôm nay, tiến sĩ Huân Long Vân nêu lên một số điểm chính trong bài nghiên cứu này:

Sông Mekong là một dòng sông quốc tế quan trọng, bắt nguồn từ Tây Tạng và chảy qua tỉnh Vân Nam của Trung Quốc, trước khi đến Miến Điện, Lào, Thái Lan, Campuchia và Việt Nam. Nó tính về lưu lượng chảy thì sông Mekong đứng hàng thứ 8 trên thế giới, nhưng là con sông có khả năng thủy sản nhiều nhất của dải đảo nhiệt trên toàn cầu; thu nhập lớn về thủy điện, nhưng chi phí khai thác có quy mô, mặc dù có một lịch sử hoạt động từ hơn 50 năm.

Lưu vực Mekong là một trong những khu vực nghèo nhất thế giới, bị tàn phá bởi bom đạn. Vì thế nên sau khi chiến tranh Đông Dương chấm dứt, các quan tài chính thế giới và một số công quốc như Hoa Kỳ, Úc châu, Nhật Bản, Liên hiệp các Quốc gia Châu Âu, Liên hiệp Quốc, đã tập trung những nỗ lực để giúp tái thiết và phát triển khu vực qua các chương trình xóa đói giảm nghèo. Trong nhiều thập niên vừa qua, nền kinh tế của khu vực Mekong được tăng trưởng, tuy nhiên đi kèm với đó là tình trạng thất nghiệp.

Các dự án Đập thủy điện trên dòng chính sông Mekong

Nhằm đáp ứng nhu cầu gia tăng điện năng trên, các quốc gia trong lưu vực Mekong, được sự hỗ trợ của các tổ chức tài chính quốc tế như Ngân hàng Thế giới, Ngân hàng Phát triển Á châu đã phác họa các kế hoạch khai thác nguồn nước sông Mekong trong đó có việc xây dựng các đập thủy điện.

Trung Quốc là nước đầu tiên khai thác quy mô tiềm năng thủy điện của sông Mekong và đã đi đầu của dòng đập thủy điện trong công trình xây dựng chuỗi những đập thủy điện khổng lồ trên dòng chính thượng nguồn sông Mekong, với 4 đập lớn đã được đưa vào vận hành và 4 đập khác trong dự trù. Trong khi đó thì ở vùng hạ lưu sông Mekong các đập thủy điện chủ yếu xây dựng trên các phụ lưu như Pak Mun ở Thái Lan, Nam Theun ở Lào và Sesan, Seprok ở Cao nguyên Trung phần Việt Nam.

Tuy nhiên gần đây Campuchia và Lào đã thiết lập những kế hoạch xây dựng đập thủy điện trên dòng chính ở hạ lưu sông Mekong với tổng cộng 11 dự án: 9 nằm trong lãnh thổ Lào và 2 trong phần đất của Campuchia. Trong số 9 dự án thủy điện ở Lào (6 ở Bắc Lào, 2 ở Trung Lào và 1 ở Nam Lào) Xayaburi là đập thủy điện thứ 3 trong chuỗi 6 đập bậc thang được dự định xây dựng ở Bắc Lào.

Tác động của đập thủy điện hồ nước Mekong lên dòng sông Cửa Long

Tác Giả: Thanh Pháng-Reuters
Thứ Hai, 06 Tháng 2 Năm 2012 13:01

Xayaburi là dự án đầu tiên được đem ra công xét và gây ra nhiều tranh cãi trong thời gian hơn 1 năm qua.

Đập Xayaburi nằm cách Luang Prabang 150km về phía Nam, thuộc loại “đập tràn”, xả dòng chảy công bình vào hành các dòng chảy phát điện, có công suất 1.285MW, được 4 ngân hàng Thái Lan: Kasikorn Bank, Bangkok Bank, Krung Thai Bank và Siam Commercial Bank tài trợ; đầu tư công trình là công ty SEAN và Ch. Karnchang của Thái Lan và phần lớn điện năng sản xuất sẽ bán cho công ty EGAT-Thailand.

Theo thỏa thuận Mekong năm 1995, thì các quốc gia thành viên của MRC, Campuchia, Lào, Thái Lan và Việt Nam ngoài việc cam kết hợp tác để đảm bảo sự phát triển bền vững sông Mekong, còn đồng ý với quy trình tham vấn liên chính phủ “Thông Báo-Tiền Tham Khảo-Đồng ý thu” (Procedures for Notification, Prior Consultation and Agreement- PNPCA); đây là một quá trình mà các thành viên của Ủy hội phối hợp tuân theo, khi có ý định khai thác dòng chính sông Mekong thì dù như xây đập thủy điện.

Vì thế, để việc dự án Xayaburi chính phủ Lào phải tuân thủ tiến trình PNPCA này và ngày 21/09/2010 thông báo với MRC ý định xây đập thủy điện Xayaburi. Tuy nhiên MRC chuyển hồ sơ của dự án đến các quốc gia thành viên Campuchia, Thái Lan, và Việt Nam công xét. Ủy ban hợp tác MRC đã lập một nhóm hợp nhiều lần để thảo luận về dự án thủy điện này. Trong lần họp sau cùng tại Vientiane vào ngày 19/04/2011 kết thúc thời gian hơn 6 tháng của quy trình PNPCA, Ủy ban Hợp tác đã không đồng ý về sự đồng ý thu và phải đi trình lên Hội đồng Bộ trưởng MRC để quy định. Để đi đến của phía Campuchia và Việt Nam cho rằng báo cáo EIA (Environmental Impact Assessment) của Lào về những tác động của đập thủy điện Xayaburi trên Môi trường của hồ nước Mekong thì trung thực và có nhiều thiếu sót.

Tác động của 11 đập thủy điện trên hồ nước sông Mekong và châu thổ ĐBCL VN

Qua các tài liệu tham khảo, chúng ta có thể nhận ra những ảnh hưởng tiêu cực rất trầm trọng mà các đập thủy điện xây trên dòng chính hồ nước sông Mekong có thể gây ra đối với môi trường, cũng như trên các mặt kinh tế và xã hội.

Môi trường

Như dự án xây đập Xayaburi được chấp thuận sẽ tạo ra một tiến bộ 10 đập thủy điện khác được xây tiếp trên dòng chính của hạ lưu sông Mekong.

Báo “Đánh giá Môi trường Chiến lược” (Strategic Environmental Assessment-SEA) của Ủy hội Sông Mekong MRC cho thấy nếu tất cả 11 đập thủy điện này được xây thì 90% khả năng phù sa sẽ bị giảm đi, ảnh hưởng đến tính phì nhiêu và khả năng bền vững của châu thổ ĐBCLVN.

Số lượng phù sa vận chuyển xuống hạ lưu còn ảnh hưởng đến cấu trúc của dòng sông và trạng thái cân bằng của hạ lưu dinh dưỡng: khi nước sông bị lắng đọng, lòng sông bị bào mòn, các thảm thực vật và các vùng đất trũng bị khô hạn; hạ lưu dinh dưỡng N và P bị xáo trộn, tạo điều kiện cho các loài rong, tảo phát triển, làm tắc nghẽn dòng sông, với hệ quả hệ sinh thái bị suy giảm.

Di trú theo mùa là đặc tính sinh học mang tính sinh tồn của các loài cá và hệ sinh thái khoảng 1700 loài cá của sông Mekong cần phải thay đổi nơi sống, đi xuôi ngược dòng sông hoặc di chuyển đến những vùng đất trũng, vùng ngập nước tìm kiếm thức ăn thích nghi để sinh sản và tăng trưởng. Vì dòng sông là hành lang hoàn toàn của loài cá, nên xây các đập thủy điện trên dòng chính sẽ làm gián đoạn chu trình sinh lý thích nghi của cá, như di cư, gây giảm và tăng trưởng. Đập Xayaburi ngăn cản hoàn toàn quá trình hoàn toàn của ít nhất 23 loài cá đến vùng thượng lưu hạ lưu Luang Prabang ở Lào, Chiang Khong và Chiang Saen ở Thái Lan và tiếp tục 41 loài cá có thể bị di cư.

Những ảnh hưởng tiêu cực này sẽ rõ rệt hơn khi tất cả 11 đập được xây và hệ thống dài của dòng sông sẽ trở thành một chuỗi những ảnh hưởng liên tiếp. Nếu tất cả các dự án được thực hiện, sẽ có đến 40% khả năng thủy sản trong hạ lưu bị thất thoát, tổng lượng cá sẽ giảm trên 1 triệu tấn cá và trị giá mất mát có thể lên đến 4-5 tỷ USD mỗi năm. Đây là chướng ngại vật đối với khả năng cá sống gần các cửa sông đổ ra biển của châu thổ ĐBCLVN. Tổng cộng những thiệt hại, đặc biệt là Cam Bốt, những tác động của 11 đập thủy điện cũng rất nghiêm trọng.

Các quốc gia trong hạ lưu hạ lưu sông Mekong cùng chia sẻ các tài nguyên nước. Lũ là món quà thiên nhiên ban cho cộng dân hạ lưu hạ lưu Mekong. Lũ mang đi sự sống cho hệ sinh thái phục hồi của hạ lưu hạ lưu, làm sạch dòng ruồng và đem đến thủy sản cho người dân địa phương. Nếu tất cả 11 dự án thủy điện trên hạ lưu Mekong được xây, thì vào mùa khô các “đập tràn” phía

tích lũy nước để vận hành và nhà thủy điện Tây Nam phần VN sẽ bị cạn kiệt, nước bị tràn sâu hơn vào nội địa làm trầm trọng thêm tình trạng ruồng ruong và biến đổi môi trường vào mùa khô, giảm diện tích canh tác và ngành nuôi trồng thủy sản vùng ven biển cũng gặp khó khăn.

Kinh tế và xã hội

Tổng cộng 11 đập thủy điện nhỏ được xây sẽ làm thay đổi vĩnh viễn lối sống có hàng ngàn người dân trong vùng, tăng thêm khoảng cách giàu nghèo, làm đổ vỡ cho các hộ nghèo trong khu vực, đây là chướng ngại vật cản trở phát triển kinh tế nông-nghiệp. Nhà thủy điện, thủy lợi thủy điện có phần là cản trở phát triển hợp lý để đánh đổi tiềm năng phong phú và hệ sinh thái đa dạng của hạ lưu sông Mekong mà trong nhiều thập kỷ qua đã nuôi sống khoảng 60 triệu người dân trong lưu vực?

Những vấn đề của nhóm Nghiên cứu Văn hóa Đồng bằng Cửu Long tại Úc châu

Do tầm vóc quốc tế của các dự án xây đập thủy điện trên sông Mekong nên trong thời gian qua nhóm đã nhận được hỗ trợ từ các tổ chức quốc tế và giới chính trị của các quốc gia tài trợ MRC kêu gọi sự hỗ trợ và tìm cách tạo đồng minh kênh pháp lý thích hợp để những nhóm như khách quan của Nhóm nghiên cứu để tiếp cận các giới chức có thẩm quyền quy định dự án Xayaburi.

Hợp tác với The Australian Mekong Resource Centre (AMRC), Sydney University

Tác động của các đập thủy điện xây trên dòng chính hạ lưu Mekong gây ra những biến đổi phức tạp liên quan đến các lãnh vực khoa học, kinh tế, xã hội, nhân sinh.... Học viện Nghiên cứu Tài nguyên Sông Mekong (AMRC) thuộc Đại học Sydney, Australia là một trung tâm nghiên cứu khoa học quốc tế về khu vực Mekong, ngoài công tác nghiên cứu giảng dạy còn là một tổ chức khoa học có mục đích hỗ trợ chi viện cho những phát triển hợp lý duy trì sự toàn vẹn, đa dạng của hệ sinh thái khu vực Mekong và tính cân bằng sinh địa cầu sống, những nét văn hóa đặc thù của khu vực, vì thế Nhóm NCVHĐNCL Úc châu đã kết hợp chặt chẽ với AMRC để trao đổi và tiếp thu những kiến thức mới liên quan đến sự phát triển của khu vực Mekong và châu thổ ĐBCLVN.

Kết giao với Tổ chức International Rivers

Nhóm đã kết giao với Tổ chức International Rivers, qua Giám đốc Chương trình Đông Nam Á, Bà Ame Trandem ở Bangkok, cùng với 263 tổ chức phi chính phủ (NGOs) và trên 22 ngàn người dân của hơn 100 quốc gia trên thế giới kêu gọi hai chính phủ Lào và Thái Lan hủy bỏ dự án xây đập thủy điện Xayaburi và 10 đập khác trên dòng chính sông Mekong vì những đập này gây ra những tác hại nghiêm trọng đến môi trường vùng hạ lưu.

Tham khảo với giới chức ngoại giao

Những tranh chấp trên đây trong việc sử dụng nguồn nước và chia sẻ quyền lợi riêng của từng quốc gia trong các lưu vực sông Nile thuộc vùng đông bắc Phi châu (giữa Ai Cập, Sudan, Tanzania, Ethiopia, Congo, Tanzania, Kenya.....), sông Zambezi ở Phi châu (giữa Zambia, Angola, Zimbabwe, Malawi, Tanzania, Botswana, Mozambique và Namibia), sông Jordan ở Trung Đông (giữa Israel, Jordan, Syria và Lebanon), hạ lưu sông Ganges-Brahmaputra-Meghna (giữa Ấn Độ, Pakistan, Trung Quốc và Bangladesh) hay chính trong hạ lưu sông Murray-Darling-Murrumbidgee (giữa các tiểu bang và vùng lãnh thổ của Úc châu) khiến chúng ta không khỏi băn khoăn nghĩ rằng đập chính trị và lợi ích phe nhóm sẽ đóng vai trò quan trọng như những đập những quy tắc như vậy các dự án thủy điện Mekong. Vì thế Nhóm NCVH ĐNCL Úc châu đã ra sức tranh thủ sự ủng hộ của giới chức Úc và Hoa Kỳ.

Úc là quốc gia có những chương trình viện trợ cho Việt Nam với mục đích xóa nghèo và đổi mới cũng là một trong số các quốc gia chủ yếu tài trợ cho MRC, nên nhóm NCVH ĐNCL đã viết văn thư gửi đến chính phủ liên bang Úc, Ngoại trưởng Kevin Rudd, trình bày quan điểm của nhóm về những ảnh hưởng tiêu cực không thể đo lường của 11 đập thủy điện trên cuộc sống của người dân vùng hạ lưu và châu thổ ĐBCLVN. Cùng lúc Nhóm cũng gửi văn thư đến bà Dân biểu Julie Bishop, Phó chủ tịch Đảng Tự do và phát ngôn viên ngoại giao của Liên đảng Tự do-Quốc gia, để tiếp xúc Quốc hội, nêu lên mối quan ngại về những ảnh hưởng tiêu cực của đập Xayaburi. Ngoài ra, chúng tôi đã gửi văn thư đến Thượng nghị sĩ Jim Webb, Chủ tịch Tiểu bang Đông Á và Thái Bình Dương tại Thượng viện Hoa Kỳ.

Đến với chúng tôi, việc Ủy ban Đối ngoại Thượng viện Hoa Kỳ, theo đề nghị của Thượng nghị sĩ Jim Webb, vào ngày 29/11/2011 đã nhận trí thông qua một nghị quyết kêu gọi bỏ hoặc lưu vực sông Mekong và đình hoãn việc xây dựng các đập thủy điện trên dòng chính của con sông này cùng những lời tuyên bố tại Bali vào tháng 11/2011 của Ngoại trưởng Hoa Kỳ Hillary Clinton trước Diễn đàn Khu vực Đông Nam Á rằng Washington đang hợp tác với Ngân hàng Phát triển

Á châu và Liên hiệp các quốc gia Á châu đã công bố thi công sẽ hoàn thành và môi trường sinh thái sông Mekong cùng kêu gọi ngừng tiếp tục mở rộng xây thêm đập cho đến khi nào đánh giá toàn bộ các tác động đối với môi trường là những tin tức rất khích lệ, cho thấy sự quan tâm của các quốc gia trên thế giới dành cho công trình bảo vệ sông và khu vực Mekong.

Lào vẫn kiên quyết thực hiện dự án Xayaburi

Trong hội nghị lần thứ 18 của MRC tiếp tục vào ngày 7-8/12/2011, tại Siem Reap, Hội đồng Bộ trưởng vùng hạ lưu của Cam Bốt, Lào, Thái Lan và Việt Nam quyết định hoãn việc xây dựng đập Xayaburi. Bên thông cáo đồng thời với Hội đồng Mekong công bố sau cuộc họp, cho biết các thành viên đã đồng ý là công việc “nghiên cứu bổ sung và sơ phát triển bản vẽ và quản lý dòng sông Mekong, kết quả đối với tất cả các dự án thủy điện”. Thông cáo còn cho biết chính quyền Nhật Bản sẽ tiếp tục giúp thực hiện việc nghiên cứu bổ sung và những công trình nghiên cứu mới sẽ cung cấp “mặt bằng tranh hoàn chỉnh hơn” và các vấn đề nảy sinh từ việc xây dựng.

Các nhà bảo vệ môi trường, trong đó có Nhóm NCVHĐNCL Úc châu và chính phủ hai quốc gia Cam Bốt và Việt Nam tỏ ra phẫn nộ khi biết kết quả trên. Tuy nhiên kết quả này không có nghĩa là dự án thủy điện Xayaburi đã được khai tử, vì Lào cho thấy sự kiên trì với dự án.

Đồng ý “nghiên cứu bổ sung” có thể là một chiến thuật để các bên có thêm thời gian thảo luận. Tại Thái Lan, Lào không lo ngại về phía Thái Lan, vì dự án công trình là một công ty của Thái Lan, dự án được 4 ngân hàng Thái Lan đồng ý tài trợ và họ sẽ nhận được tiền xuất sản phẩm bán cho Thái Lan; thêm vào đó Bộ trưởng Tài nguyên Thiên nhiên & Môi trường, Ông Preecha Reongsomboonsuk khẳng định là Thái Lan không phản đối dự án.

Điều mà nhiều người đang chú ý là bằng cách nào chính phủ Lào thuyết phục được Cam Bốt và Việt Nam. Xayaburi không phải là con đập duy nhất được dự định xây trên dòng chính hạ lưu Mekong. Các tập đoàn kinh doanh, các công ty của Cam Bốt, Thái Lan và Việt Nam đã có những kế hoạch tham gia xây thêm 10 đập khác. Các quốc gia hạ lưu Mekong tuy đều có những lo ngại về các tác động tiêu cực đến môi trường, nhưng dự án thì cũng có những lợi ích trong việc xây dựng các con đập. Vì thế, kết quả là những màn vận động chính trị bên trong họ và những vận động viên cũng như đánh đập, để Phnom Penh và Hà Nội chấp nhận dự án Xayaburi của Lào.

Hơn thập niên qua, vốn đầu tư của 11 đập thủy điện lớn được tìm hiểu trên mặt phẳng vĩ độ và kinh độ, qua khuôn khổ hợp tác của tổ chức Tiểu vùng Mekong mở rộng (Greater Mekong Subregion-GMS), vì trong tổ chức này Trung Quốc là một đối tác quan trọng và lại có mối quan hệ song phương mạnh mẽ với nhiều quốc gia thành viên của chính sách, chính trị và kinh tế của chính phủ Lào. Thế thì, liệu mối bang giao chặt chẽ này cùng sự kiện Trung Quốc đã từng đầu tư phát triển xây dựng những đập thủy điện, bất chấp những phản đối của các quốc gia khác trong lưu vực, đã khuyến khích Lào theo đuổi con đường của những đập ở vùng Vient Nam trong vốn đầu tư Xayaburi không?

Chúng ta ghi nhận sự đóng góp của Nhật Bản trong kế hoạch “nghiên cứu bổ sung”, những qua hai tổ chức MRC và GMS, Nhật Bản đã hợp tác, hỗ trợ nhiều các chương trình phát triển khu vực Mekong, xem đây là “thực hiện những mục tiêu và có nhu cầu hời kinh doanh”. Tuy nhiên, để có thể duy trì được các vấn đề là một đối tượng của sự hợp tác đầu tư, các quốc gia trong khu vực Mekong phải nâng cấp các hệ thống, để có thể tiếp tục các lãnh vực như điện, giao thông và thực hiện được tinh thần hợp tác.

Có thể do những thách thức như rừng buồm trên, nên Lào đang ý vai trò của Nhật Bản trong kế hoạch “nghiên cứu bổ sung” và xem đây như một giải pháp giải quyết cho mối bên, trong khi tìm kiếm một mô hình chung cho 4 quốc gia trong lưu vực đập thủy điện.

Kết quả của phiên họp Hội đồng Bộ trưởng MRC ở Siem Reap không có nghĩa là sự mạnh mẽ của sông dòng sông Mekong đã hoàn tất. Khi đoàn kết nhóm những nhà báo và môi trường, các tổ chức phi chính phủ (NGOs) và các xã hội dân sự, với thành phần quan tâm đến sự sống còn của vùng lưu vực Mekong và châu thổ ĐBCLVN sẽ phải tiếp tục tích cực vận động để giải quyết cho dòng sông được xuôi chảy, nhằm bảo vệ môi trường sống của hơn 60 triệu người dân trong lưu vực.